

Hizkuntza aniztasuna. Hizkuntza-eskubideak hezkuntzaren alorrean

Leyre PADILLA eta Ander RECARTE

AURKIBIDEA: I. Sarrera-II. Hizkuntza aniztasuna.-1. Testuingurua.-2. Hizkuntza eskubideak.-1.1. Hizkuntza Eskubideen Adierazpen Unibertsala.-1.2. Hizkuntza Eskubideak Hezkuntzan.-II. Erronkak eta ondorioak.-Bibliografia.

I. Sarrera

Anitzak dira historian zehar munduak jasan dituen aldaketak; gerrak, izurriteak, diktadurak, erregetza aldaketak, errepublikak, industrializazio prozesua... Baina batez ere, honek guzti honek suposatu zuena nabarmendu behar da, izan ere, gerra garaian adibidez, milioika heriotzekin batera, milioika pertsonak alde egin behar izan zuten beren herrialdeetatik beste herrialde batzuetara. Beren nortasuna osatzen zuten erlijio, hizkuntza, kultura eta tradizioak beraiekin eramaten zituztelarik, batzuetan, arazo asko aurkitzen zituzten. Besteak beste hizkuntzen ofizialtasunaren arazoa zegoen eta horren ondorioz hizkuntza ofiziala erabiltzen ez zutenen artean nortasun-babes falta nabaritzen zen.

Hala eta guztiz ere, urteen poderioz izugarritzko aniztasun kulturala izatea lortu dugu gure gizartearen, gaur egun, etnia eta batez ere hizkuntza desberdin asko entzuten ditugu gure inguruan. Bizi dugun XX. mende honetan, mundu osoan 6000 hizkuntza baino gehiago daude, baina, UNESCOk aurkeztu duen azkenetariko txosten batean azaltzen denez, 3000 hizkuntza baino gehiago galtzeko arriskuan daude. Alde batetik, galera honen arrazoen artean internet eta teknologia berrien erabilera dago; munduko hizkuntza gehienek ez dute inolako agerpenik interneten eta era honetan hizkuntza batzuen zabalpena errazten da beste batzuen erabilpena ahazten den bitartean. Bestetik, belaunaldi berrien hezkuntzan ama- hizkuntza ez duten bigarren hizkuntza bat ikasten dutelako baieztatzen da. Era honetan, ama-hizkuntza horien erabilera asko murrizten da, eskola eta ikastoletan erabiltzen den hizkuntza ofiziala ez baldin bada behintzat. Hizkuntza minorizatuen erabilera murrizteak hauen desagertzea suposa lezake; izan ere, hizkuntza hori hitz egiteaz uzten da pixkanaka-pixkanaka eta horrekin batera geratzen ziren hiztunen heriotza gehitu behar da.

Hizkuntza minorizatuek, soziolinguistikoki hizkuntza bati dagokion eremu bateko hiztun kopuru murriztuari egiten die erreferentzia. Hau da, Estatutik ez dute inongo babesik jasotzen hizkuntzak dira - babesik jasotzen badute hizkuntza ofizialek duten babesarekin alderatuz gero eskubide urraketa handiak daude-.

Munduan zehar milaka hizkuntza minorizatu aurki ditzakegu; Ameriketako Estatu Batuetan, Chinan, Mexikon, Alemanian, Belgikan, Grezian... eta Estatuko mintzaira ofizialetatik desberdinak izateagatik hainbat arazo izan ohi dituzte. Hauen egoerak oso ibilbide luze eta korapilatsua izan du urteetan zehar eta horretan zerikusi handia izan du herrialde bakoitzak bizi izan duen egoera politikoak. Erregimen politiko desberdinen helburuen artean hizkuntza baten ofizialtasuna aurki daiteke, herrialde berean erabiltzen diren beste guztiak inongo babes ofizialik gabe utziz.

UNESCOren kalkuluen arabera, batez beste, bi astean behin hizkuntza bat desagertzen da, eta horrekin batera, historiaren zati bat ere galtzen dela esan genezake.

Hizkuntza baten erabilera debekatzen bada edota oztopoak jartzen bazaizkio, izaera bat zapaltzen da.

Bigarren Mundu Gerra amaitu zen arte, gizartea ez zen jabetu giza eskubideek zeramaten garapen motelaz, ezta horien benetako egoeraz ere. Hori dela eta, 1948an *Giza Eskubideen Deklarazio Unibertsala* onartu zen. Besteak beste, gizaki bakoitzak nahi duen hizkuntzan komunikatzeko eskubidea aldarrikatzen da bertan, baina deklarazio hura ez da nahikoa izan hizkuntza minorizatuen egoera larria aldatzeko.

Horregatik testu honen bitartez hizkuntzei buruz hitz egingo dugu; zenbat dauden munduan, zenbat galdu diren, zeintzuk diren onartuak dauden eskubideak, zeintzuk diren biziraupenaren aurrean dituzten erronkak etab. Horretaz aparte hizkuntza minorizatuei buruz aipamen txiki bat eskainiko da.

II. Hizkuntza aniztasuna

1. Testuingurua

Gaur egun munduan 6000 hizkuntza inguru existitzen direla diote gehienek, baina esan beharra dago kopuru hori ez dela oso zehatza hizkuntza asko dokumentatu gabeak egoten ohi direlako. Hala eta guztiz ere, 6000 hizkuntza horien erdia ere ez da hamar mila erabiltzaileetara iristen. Hori kontutan hartu gabe, jasotako datuen arabera (*Atlas UNESCO de las lenguas en peligro en el mundo*) gutxienez hitz egiten diren hizkuntza guzti horien %43 desagertzeko arriskuan dago. Horietatik hona hemen hizkuntza kopuru handiak galtzeko arriskuan dauden hainbat herrialde nabarmenenak;

HERRIALDEA	GALTZEKO ARRISKUAN DAUDEN HIZKUNTZA KOPURUA
INDIA	197
AMERIKETAKO ESTATU BATUAK	191
BRASIL	190
INDONESIA	146
TXINA	144
MEXIKO	143
ERRUSIA	131

Datu horiek ikusterakoan kontuan hartu behar da zenbat eta hizkuntza aniztasun handiagoa izan orduan eta errazagoa dela hizkuntza galera arrisku handiagoak izatea.

Jakina den bezala, hizkuntzek eginkizun asko dituzte; ez dira komunikatzeko erabiltzen diren tresnak soilik, norberari nortasuna ematen diote eta erlazioa ematen digute bakoitzari jaio edota hazi gareneko lekuarekiko. Hori horrela izanik, erabilera handiagoa dutenak urteen erronkari aurre egitea lortzen dute, ez dira galtzen. Funtzio gutxi dituztenek, aldiz, indartsuenen artean pixua galdu eta pixkana galtzen joaten dira. Datuen arabera, hamar baino hizkuntza gutxiagorekin geratuko gara gure planetan, erabilienak soilik, eta beste guztiak pixkanaka-pixkanaka ahaztuz joango dira, historiako liburuetan aipatuak izatera mugatu arte.

UNESCOk aurkeztutako Hizkuntzen biziraupenari buruzko Atlas honetan adierazten denez 646 hizkuntza galtzeko arriskuan aurkitzen dira -hasieran eman ditugun kopuruekin bat- baina horiez gain, beste 576 hizkuntza oso egoera larrian daude, ia galtzear:

GALTZEKO ARRISKUA DUTEN HIZKUNTZEN KOKALEKUA:

GALTZEKO ARRISKU LARRIAN/EGOERA KRITIKOAN DAUDEN HIZKUNTZEN KOKALEKUA:

Hizkuntza guzti hauen desagertzearen zerikusia handia du gehientsuenen idazki falta, hau da, bai tribu bai indigena askok ez dute beren hizkuntzen erregistro bat izaten, ez dituzte idazten, ahoz bakarrik erabiltzen dituzte. Era horretan aberastasun kulturala ez litzateke izango galtzen den gauza bakarra, hurrengo belaunaldietarako informazio oso baliagarria ere galduko litzateke, antzinako tribuen bizitzari buruzko ezagutza eta batez ere talde hauen hizkuntzari buruzko ezagutza. Baina hori ez da arrazoi bakarra, izan ere, hasieran esan den bezala belaunaldi berrien hezkuntzan ama- hizkuntza ez duten bigarren hizkuntza batean irakasteak ez du batere laguntzen eta batez ere, hizkuntza globala erabiltzea lokala erabili ordez.

Prozesu hau saihestu egin daiteke, hainbat hizkuntza minorizatuen desagertzea moteldu edo desagerrarazi dezakegu, baina horretarako errefortzu baten beharra dago, errekonozimendu bat behar dute hizkuntza horien erabilera egiten dutenek beren hizkuntza eskubideak urraturik ikusi ez ditzaten. Horretarako Hizkuntza Eskubideen Adierazpen Unibertsala sortu zen.

2. Hizkuntza eskubideak

1. *Kultura orok du duintasuna eta balioa, eta horiek errespetatu eta jagon egin behar dira.*
2. *Gizabanako orok du norberaren kultura garatzeko eskubidea eta betebeharra.*
3. *Kultura guztiak, haien aniztasuna eta elkarrekiko eragina kontuan hartuta, gizon-emakume guztion ondarearen zati dira.*

(UNESCO, 1966, *Nazioarteko Kultur Lankidetzari buruzko Printzipioen Deklarazioa*)

Urteen zehar lan asko egin da hizkuntzen inguruan zerikusia duten arazoak ekiditeko (bi hizkuntza edo gehiagoren arteko elkarbizitzan sor daitezkeen gatazkak adibidez), baina batez ere hauei dagokien eskubideei buruz jardun da. Hainbat hitzarmen izan eta gero eta hainbat adituen talde lanaren emaitza bezala, 1996ko ekainaren 6an Bartzelonan Hizkuntza Eskubideen Adierazpen Unibertsala onartu zen. 52 artikuluz osaturiko Deklarazio honetan “Hizkuntza eskubideak” aipatzen ziren lehendabizikoz eta garbi azaltzen zen zein zen helburu nagusia: hizkuntza guztiei gutxiengo eta oinarritzko eskubide batzuk bermatzea eta komunitate linguistikoen arteko bizikidetzak baketsua bermatzeko printzipio batzuk ziurtatzea.

1.1. Hizkuntza Eskubideen Adierazpen Unibertsala

Giza Eskubideen Deklarazio Unibertsala osatzen duten 30 artikuluen artean “*Bere fedea oinarritzat hartuz, giza eskubideak aldarrikatzen ditu, gizakiaren duintasuna eta balioa, gizonen eta emakumeen eskubide-berdintasuna*” aipatzen da. Hori oinarritzat harturik, Hizkuntza Eskubideen Adierazpen Unibertsalean aurkitzen diren 52 artikuluek, hasieratik garbi uzten dute hizkuntza eskubideak ez direla hizkuntzak dituzten eskubideak soilik, baizik eta, batez ere, pertsona bakoitzak hitz egin nahi duen hizkuntzaren eskubideak dira. Hiztunak dira eskubideen jabeak eta ez hizkuntzak.

Arazo nabarmenenetariko bat hizkuntzen ofizialtasun ezan datza, izan ere, estatu guztietan aurki daitezke hizkuntza ofiziala eta ez ofizialak. Hauen arteko desberdintasunen aldeko ekintzei dagokienez, estatu batzuk beren herrialdeetan hitz egiten ziren hizkuntzei ofizialtasuna aitortzea erabaki zuten XX. mende hasieran, besteak beste Suitzak -frantsesa, alemana, italiara eta erromantxera- eta Irlandak -ingelese eta Irlandako gaelera-. Honen eraginez beste hainbat estatuk gauza bera egitea erabaki zuten, Sri Lankak 1978an, Luxenburgok 1980an, Paraguai XX. mende bukaeran, etab.

Beste estatu batzuek aldiz, bertan hitz egiten diren hizkuntza guztiari estatu mailako ofizialtasuna eman beharrean, bakarrari ematea erabaki zuten eta besteei koofizialtasun maila aitortu zitzaientzen, Espainiaren kasua adibidez; ofiziala gaztelera den bitartean, euskara (EAEen bi hizkuntza ofizial ditugularik: euskara eta gaztelania), katalana eta galiziera hizkuntza koofizial bezala daude aitorturik. Era honetan, Deklarazioak hizkuntzen arteko desorekak zuzentzearen nahia zailtzen da, haien arteko gatazkak saihestea ia ezinezkoa izatera iritsi arte.

Hizkuntza Eskubideen Adierazpen Unibertsalean aurki ditzakegun eskubideen artean, 3. artikuluari arretaz begiratu gero, jendaurrean nola maila pribatuan guk nahi dugun hizkuntzan hitz egiteko eskubidea aitortzen zaigu, jatorrizko hizkuntza komunitateko beste kide batzuekin harremanak izateko eta elkartzeko eskubidea ere aitortzen da, nork bere kulturari eusteko eta hura garatzeko eskubidea, besteak beste.

Hori horrela izanik, kontuan izan behar dugu hizkuntza eskubideak bermatzeko hizkuntza kudeaketa egokia ezinbestekoa dela, adibidez, hizkuntza ofiziala (edo globalaren) erabilera tokian tokiko hizkuntza lokalaren sustapenarekin. Era honetan bizikidetzaren prozesua askoz ere errazagoa izango litzateke, arazo handirik gabe.

1.2. Hizkuntza Eskubideak hezkuntzan

Eusko Jaurlaritzak 2004ean aurkeztutako “Hizkuntzen AMARAUNA Languages” izeneko txostenean agertzen denez hezkuntza sisteman erabiltzen den hizkuntzak prestigio garrantzitsua lortzen du, erabiltzen ez diren hizkuntzek ez dutena. Dena den, ospe horrekin bat, beste hizkuntza eta kultura galtzeak suposatzen du gehienetan eta horrekin batera, norberaren identitatea. Ofizialtasun eta koofizialtasun arazoak ere aurki daitezke; batzuetan beste, hizkuntzen %13 lehen hezkuntzan erabiltzen diren hizkuntza koofizialak izan ohi dira, herritarrek bultzaturik eskoletan erabiltzen direnak -Frantzia Britainiararekin gertatzen den bezala edo Marokon Tamazight hizkuntzarekin- baina ez dute inongo babesik.

Gaur egun ditugun baliabideak izanda, funtsezkoa da datozen belaunaldi berriak ondo prestatzea, informazioa lortzeko ditugun modu eta aukera desberdinak kontuan harturik, beste nazioarteko hizkuntzen erabileraren aurrean arazo handirik eduki ez dezaten. Baina honek guzti honek ez du balio handirik izango baldin eta hori lortzeko, baztertu edota ahaztu egiten badira norberaren eta bere komunitatearen identitatea osatzen dituzten hizkuntza eta kultura alde batera utziz gero¹.

Oro har, euskararen egoera berezia da. Lehen esan den bezala, Espainian euskara ez da hizkuntza ofiziala, koofiziala baizik eta honen erabilera Euskal Autonomiara mugatua dago. Estatu mailan, Espainiar Konstituzioa nabarmendu behar da eta bertan 3. artikuluan ikus daitezkeen hiru azpiatalak aztertu behar dira:

- 3.1. artikulua dioenez, *gaztelania da Espainiako estatuaren hizkuntza ofiziala. Espainiar guztiak dute gaztelania jakiteko eta erabiltzeko beharra eta eskubidea*. Izatez, ez da gaztelania jorratzeko errepresiorik existituko.
- 3.2 artikulua azaltzen duenez, *Espainiako beste hizkuntzak ere ofizial izango dira haiei dagozkien autonomia-erkidegoetan, euren estatutuekin bat etorriaz*. Hau da, euskara hizkuntza ofizialtzat joko da bere autonomia erkidegoaren barruan.
- 3.3. artikuluan ikus dezakegunez; *Espainiako hizkuntza-aniztasun aberastasuna kultur ondarea da, eta ondare horrek begirunea eta babes berezia izango ditu*. Bertan, hizkuntza minorizatuek sortzen duten kultur aberastasunari erreparatzen zaio.

---

¹ DELORS, Jacques (2007): *Unit for Education the Twenty-first Century: Education; the necessary Utopia*, UNESCO, Paris, Pags. 9-33

1978an Espainiako Konstituzioa onartu eta argitaratu zen, Franco jeneralaren heriotzaren eta diktaduraren amaieraren ostean. Demokraziarako bidean barneratuta dagoen aldi hau *trantsizio* izenaz ezagutzen dugu eta etapa horretan nabarmendu daitekeen fruiturik aipagarrienetakoa Konstituzioa dela esan daiteke. Horren bidez, *Erregimen frankista, parlamentu- monarkia* bilakatu zen eta pixkanaka euskara bezalako beste hizkuntzen bidea (katalana eta galiziera besteak beste) samurtzen joan zen.

Kasuak kasu, Carlos Garaikoetxearen -Euskal Autonomia Erkidegoko Lehendakaria 1980 eta 1985 urteen artean- gobernu taldea aipatu beharra dago eta nola jo zuten Eusko Legebiltzarrerera euskararen egoera normalizatu nahian. Horren ondorioz, 10/1982 Azaroaren 24ko *Euskararen normalizaziorako legearen eta Hizkuntzaren Eskubideen Aldarrikapenaren* legea sortu zuten. Lege honen helburuen artean, euskara nortasun ezaugarria denez, euskara jakinez eta erabiliz, gizakiak Erkidegoan bete-betean txertatzeko tresna bihurtzea zen.

EAEEn euskarak izaera ofiziala du -gaztelarekin batera- Espainiako Konstituzioan aurkeztutakoaren arabera eta estatutuak 6. artikuluan azaltzen duenaren arabera. Honen funtzio nabarmenena bertan bizi direnek bi hizkuntza horiek ezagutu eta erabiltzeko eskubide berdinak izatea izango litzateke. Era honetan hizkuntza aniztasunaren sustapenari eusten lagunduko litzateke eta era berean, hizkuntza komunitate desberdinen identitatearen biziraupenari.

Baina EAEtik kanpo egoera desberdina da, izan ere, Ipar Euskal Herrian eta Nafarroan hizkuntzei buruzko eskubideak bestelakoak dira. Batetik, Ipar Euskal Herrian, Frantziako Pirinio Atlantikoetako Departamenduan aurkitzen den Euskal Herriaren zati horretan, administrazio eta politikan Frantziar Errepublikako hizkuntza ofizial bakarra frantsesa da. Bera da irakaskuntza publikoko, laneko, harremanetarako eta zerbitzu publikoetako hizkuntza ofizial bakarra. Ez dute aipamen ofizialik, ez euskarak ez Frantzian erabiltzen diren gainerako hizkuntzek. Frantziar estatuak, ez du sustatzen hizkuntza horiek jakitea eta erabiltzea. Frantsesa ez den gainerako hizkuntzak ez dituzte hartzen beren herrialdeko ondarearen eta kultur aberastasunaren adierazgarri gisa. Ez dago hizkuntza minorizatu hauek babesten dituzten edota normalizatzeko lan egiten duten gorputz juridikorik garatu, ez dute inongo ofizialtasunik ez eta hizkuntza-eskubiderik.

Bestetik, Nafarroan, euskara eta gaztelania dira berezko hizkuntzak, baina euskararen ezagutzaren beharrik ez da eskatzen, era horretan, euskara gaztelarak irabaziko duen pixua ez du izango. Halaber, hizkuntza hauen errekonozimendu maila hiru eremuetan sailka daiteke:

- Eremu euskaldunetan, euskara ofiziala da (Euskararen 18/1986 Legea)
- Eremu mistoetan euskara ez dago ofizialki aitorturik baina eskubide batzuk aitortzen zaizkie hiztunei
- Eremu erdaldunetan edo ez-euskaldunetan euskarak ez du inolako errekonozimendurik

Orain arte aztertutako guztia kontuan harturik eta amaitzeko ez dugu uste honako hau baino aproposagorik dagoenik: *“Pertsona orok eduki behar du berak nahi duen hizkuntzan adierazteko eta bere obrak sortzeko eta hedatzeko aukera, bereziki bere ama-hizkuntzan; pertsona orok du bere identitate kulturala errespetatuko duen kalitatezko hezkuntza eta heziketa jasotzeko eskubidea” (Kultur Aniztasunari buruzko UNESCOren Deklarazio Unibertsaleko 5. artikulua, 2001eko azaroaren 2koa)”*.

3. Erronkak eta ondorioak

Gaur egun eskura ditugun baliabide guztiei erreparatuz gero, hizkuntza minorizatuen egoera oso berezia dela esan genezake. Batetik lehen baino informazio kopuru handiagoa dago eskuragarri, beste hizkuntza batzuk ikasteko oinarrizko materiala ere badaukagu; gramatika arauak, testu idatziak, hiztegiak etab. Baina bestetik zerbaiti buruzko informazioa bilatzerakoan informazio kopuru handiagoa aurkitu dugunez hizkuntza globaletan, hauek erabiltzera jotzen dugu. Mota hauetako erronkei aurre egin behar diete hizkuntza lokal eta minorizatuak, baina guk geure aldetik zeregin handia daukagu; bultzada txiki bat eman genezake gure ama-hizkuntza izan dena ezagutzera emanez. Horretarako oso aberasgarria da, adibidez, munduan zehar dauden euskal etxeek egiten duten lana; Ameriketako Estatu Batuetan 44 euskal etxe daude guztira, baina beste hainbat herrialde daude bertan euskal etxeak dituztenak eta gure kultura asko maite dutenak; Italia, Kanada, Kolonbia, Mexiko, Txile, Argentina... eta oraindik zerrenda askoz ere luzeagoa da.

Gaur egun Europar Batasunak 23 hizkuntza jotzen ditu ofizial, baina 46 milioi europarrek, hau da, biztanleria osoaren %10 inguruk beste 60 hizkuntza minorizatu erabiltzen dituzte. Hala ere, Europar Batasuneko 9 Estatuk bakarrik jotzen dute koofizial hizkuntza minorizatu bat. Besteak beste; Italiak, Espainiak, Finlandiak, Belgikak, Erresuma Batuak, Irlandak, Luxenburgok eta Maltak. Europako 6 hizkuntza minorizatuak dute milioi bat hitzun baino gehiago, katalana da horietatik gehien hitz egiten dena. Euskarara 700 mila pertsona inguruk ezagutzen dugu.

Ezin dugu utzi gure nortasuna zehazten duen hain aspektu garrantzitsuak gure erruz desager dadin, gure hizkuntza da, gure kultura, gu geu garenaren kontzeptu multzoa eta alde batera utzi behar dugu?

Hizkuntza minorizatuen ibilbideari begiratzen badiogu, jakin badakigu hauek babesten dituzten erakundeek eta elkarteek lan handia egin dutela hizkuntza horiei ofizialtasuna ematea lortzeko. Egia da batzuetan gizarteak eta bestelakoek ez digutela oso errez uzten baina ahal izan dugunean gure hizkuntzaren alde lan egin dugu. Ofizialtasuna aitortzea izango litzateke onena, baina horretaz aparte hizkuntzen babesaren eta garrantziaren alde jendea kontzientziatu behar da, euskararen alde hainbat eta hainbat ekitaldi egiten diren bezala; korrika, kilometroak eta beste horrenbeste.

Gure iritziz bertako hizkuntzari garrantzi handiagoa eman beharko litzaioke hainbat lanpostu publiko betetzeko orduan, hau da, hizkuntzari pisu edo garrantzia gehiago eman behar zaio. Azken finean, jendearekin aurrez aurre lan egiten duenak hitzun horien eskubideak errespetatu behar ditu. Izan ere, izango dituen bezeroek edo gaixoez erabiltzen duten hizkuntzaren erabileran zailtasunak izanez gero, herritarrek berezkoak zaizkien hizkuntza eskubideak urratuak ikus ditzakete.

Amaitzeko poema xume bat aurkeztuko dugu Alilet Nemtushkin izeneko Txinako "Evenki" komunitate minorizatuaren azken kidearena, eta munduko edozein hizkuntzarentzat aproposa dena.

*Nire ama-hizkuntza ahazten badut,
eta nire herriak abesturiko abestiez,
zertarako balio zaizkit nire begi eta belarriak,
zertarako nahi dut nire aboa.*

Bibliografia

AMORRORTU, E., BARREÑA, A., IDIAZABAL, I., IZAGIRRE, E., ORTEGA, P., & URANGA, B. (2004). *Munduko hizkuntzei buruzko txostenaren laburpena*. Bilbo: UNESCO ETXEA; Hizkuntzen AMARAUNA Languages.

DELORS, J. (2007). *Unit for Education for the Twenty-first Century*. Paris: UNESCO.

emun. (d.g.). *Aniztasun linguistikoaren kudeketa Euskal Herrian: euskara hizkuntza komuna*.

UNESCO (2007). *Unit for Education for the Twenty-first Century*. Paris: UNESCO.

Euskal Herriko Unibertsitateak Hizkuntza Eskubideei buruz argitaratutako txostena.

Learning world:

<http://es.euronews.com/2014/09/12/el-papel-de-la-educacion-para-preservar-las-lenguas-minoritarias>

Atlas UNESCO de las lenguas del mundo en peligro:

<http://www.unesco.org/culture/languages-atlas/index.php?hl=en&page=atlasmap>

<http://www.hikhasi.eus/docs/55/DEKLARAZIOA.pdf.pdf>

<http://www.euskonews.com/0243znbk/gaia24303es.html>

http://www.ivap.euskadi.net/contenidos/informacion/legedia_euskaraz/eu_3818/adjuntos/Konstituzio-zuzenbidea/Espainiako_Konstituzioa.pdf

<http://www.ehu.es/seg/gizt/1/5>

<http://www.un.org/es/documents/udhr>